

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку суспільства ставить принципово нові вимоги до підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності, а відповідно, і до змісту роботи закладів вищої освіти, які здійснюють їх підготовку. Система підготовки спеціалістів визначається специфікою конкретної професійної діяльності відповідної галузі.

Мета статті: проаналізувати особливості психолого-педагогічного супроводу соціально-психологічної підготовки майбутнього педагога.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи проблему соціально-психологічної підготовки майбутніх педагогів, слід зазначити, що ця проблема особливо актуальна в контексті розгляду професій соціономічного типу [7]. Специфіка професії є особистісною за своїм характером, вона не відчужується від її виконавця, але, навпаки, сама людина стає засобом здійснення професійних дій завдяки власним психічним, особистісним властивостям і здібностям (Г.О. Балл, О.Ф. Бондаренко, В.Т. Кудрявцев, М.В.Савчин та ін.). Процес становлення особистості майбутнього педагога розглядається у цьому контексті як процес саморозвитку та самовиховання людини впродовж усього життя, а професійне становлення виступає як одна із провідних структур цілісного становлення особистості [7].

Аналізуючи методи формування соціально-психологічної компетентності майбутніх педагогів, важливо простежити, як відбувається її становлення в процесі професійної підготовки у закладі освіти. Професійна підготовка майбутніх педагогів є одним з етапів професійного і загального розвитку особистості. Професійний розвиток особистості – це не лише формування певної системи професійних знань, умінь і навичок, а процес формування гармонійної,

розвиненої особи, включеної до системи суспільно-корисної праці і суспільних стосунків.

Близьким до поняття професійного розвитку є поняття професійного становлення, яке широко вживається для позначення процесу оволодіння професією. Під професійним становленням ми розглядаємо процес самореалізації особистості у професійній діяльності на основі якнайповнішого використання своїх здібностей і можливостей. Цей процес не може бути обмежений якимось одним етапом, він займає увесь період активної трудової діяльності і підготовки до неї. Таке розуміння професійного становлення зближується з динамічно-процесуальним підходом до формування особистості [3].

Різні автори по-різному тлумачать етапи професійного становлення фахівця у вищому завладі освіти (Т.А. Воробйова, Б.А. Духів, М.В. Савчин, А.А. Філіпов, В.Т.Хорошко та ін.). Т.В. Кудрявцев розуміє професійне становлення як тривалий, динамічний, багаторівневий процес, що включає кілька стадій: 1) формування професійних намірів; 2) професійне навчання; 3) професійна адаптація; 4) стадія реалізації особи в професійній праці [4, с.56-59].

Наше дослідження більше стосується третьої стадії професійного становлення, оскільки саме вона починається і закінчується у ВНЗ. Ця стадія характеризується двома адаптаційними періодами: початковим періодом і періодом професійного старту. Під адаптаційною здатністю зазвичай розуміється «здатність людини пристосовуватися до різних вимог середовища (як соціального, так і фізичного) без відчуття внутрішнього дискомфорту і конфлікту з середовищем. Тому завданням цього етапу є гармонійний розвиток особистості, а критерієм завершеності цієї стадії правомірно вважати професійне становлення особистості, як «вростання» людини в професію, а ще точніше – визначити його як оволодіння професією, підкреслюючи цим активність особи як суб'єкта діяльності [4]. Таким чином, у межах цієї концепції виділені три наскрізні лінії професійного розвитку: розвиток спонукальної сфери, формування операційно-технічних елементів професійної діяльності і професійне самовизначення (тобто формування у студента ставлення до себе як до суб'єкта професійної

діяльності, в якій відбивається установка на розвиток професійно значущих якостей). Тому формування усіх трьох компонентів соціально-психологічної компетентності (мотиваційно-ціннісного операційного і функціонального) є одним з чинників успішного завершення стадії адаптації професійного становлення у закладі професійної освіти.

Існують різні погляди вітчизняних психологів з проблем організації навчання у вищому навчальному закладі. У своєму дослідженні для формування соціально-психологічної компетентності у майбутніх педагогів ми спираємося на підхід Е.Ф. Зеєра щодо психологічного супроводу студентів [5]. Автор вважає, що супровід має бути організований через всі етапи навчання у вищому навчальному закладі: адаптації (перший курс), інтенсифікації (другий, третій курси) та ідентифікації (четвертий, п'ятий курси). На етапі адаптації першокурсники пристосовуються до умов і змісту освітнього процесу. У зв'язку з цим на початку навчання у студентів можуть спостерігатися неадекватна самооцінка, негативне емоційне тло, що проявляється в тривожності, комплексі неповноцінності, страхі тощо. Тому в процесі формування соціально-психологічної компетентності першокурсників можливе виявлення проблемної зони у функціональному компоненті. На етапі інтенсифікації відбувається розвиток загальних і спеціальних здібностей студентів, інтелекту, емоційно-вольової регуляції, відповідальності – за своє становлення, самостійність. На думку автора, провідною діяльністю на цьому етапі є науково-пізнавальна, а психологічними критеріями успішного проходження цього етапу є інтенсивний особистісний та інтелектуальний розвиток, соціальна ідентичність, самоосвіта і оптимістична соціальна позиція. Цілком допустимо, що на цьому етапі студенти, прагнучи отримати практичні знання, уміння і навички, можуть забути про особистість самого учня, про бажання його навчати і виховувати. Тобто в цей період існує вірогідність появи проблемної зони в мотиваційно-ціннісному компоненті, і саме на його формування слід зосереджувати увагу в процесі формування соціально-психологічної компетентності у студентів.

На завершальному етапі ідентифікації важливого значення набуває формування професійної ідентичності, готовності до майбутньої професійної діяльності з отримуваної спеціальності. У студентів з'являються нові цінності, пов'язані з матеріальним і сімейним становищем, працевлаштуванням. Головними стають професійне самовизначення і пошук місця роботи, у зв'язку з чим для студентів є важливим оволодіння навичками самопрезентації. Психологічними критеріями успішного проходження цього етапу є ототожнення себе з майбутньою професією, формування готовності до неї, розвинена здатність до самопрезентації, під якою розуміється здатність справляти гарне враження при влаштуванні на роботу і входженні в професійну групу. Цей етап характеризується високою самооцінкою, упевненістю в собі, почуттям особистого контролю, низькою соціальною тривожністю.

У психологічній літературі виокремлюють кілька підходів до вивчення проблеми цілеспрямованого формування соціально-психологічної компетентності професіонала: 1) в контексті загального розвитку особистості; 2) як процес формування окремих властивостей особистості і здібностей, що впливають на ефективність діяльності; 3) як розвиток специфічної системи психічної регуляції діяльності.

Головна мета першого підходу до проблеми розвитку професіонала полягає в зміні здатності людини діяти, що детерміновано цілісним перетворенням життєдіяльності людей в єдності їх почуттів і думок [1]. Таким чином, соціально-психологічна компетентність розглядається як похідна від загальної психологічної культури особи, професійної позиції фахівця. Тобто, розвиваючи особистість загалом, можна розвинути соціально-психологічну компетентність суб'єкта діяльності. Включення до діяльності суб'єкта супроводжується співвідношенням індивідуальних можливостей, здібностей людини з тими вимогами, які пред'являються змістом і умовами самої діяльності з точки зору успішного її виконання у процесі освоєння конкретної діяльності, зіткнення суб'єкта з новими завданнями, професійними ситуаціями, нестандартними умовами: постійно виникають протиріччя як між вимогами діяльності і рівнем

розвитку окремих особових утворень, так і професійно орієнтованими структурами психіки. Ці протиріччя і є рушійними силами розвитку суб'єкта професійно-педагогічної діяльності.

Таким чином, соціально-психологічна компетентність майбутніх педагогів природно формується в ході освоєння діяльності. Її цілеспрямоване формування – завдання професійної психологічної підготовки. Для цього необхідно виділити ту діяльність, яку це психічне новоутворення обслуговує.

У своїй основі особистісні здатності є продуктом персоногенезу – спеціально задані умови професійного середовища детермінують їх якісне перетворення в площину професійно орієнтованих установок, цінностей (аксіологічна сфера), способів бачення психологічної реальності (афективно-когнітивна сфера), інструментів діяльності (компетентнісна сфера) через механізми організованої комунікації, взаємодії і рефлексії отриманих способів дій.

На думку О.В. Чуйко, процес становлення особистісної зрілості відбувається шляхом послідовного проходження етапів становлення емоційної зрілості, соціальної зрілості, когнітивної зрілості, психологічної зрілості. Становлення емоційної зрілості пов'язано із появою особистісної здатності до безоцінного прийняття та адекватного відреагування об'єктів психічної реальності. Соціальна зрілість вказує на здатність до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії у соціокультурному просторі цінностей. Когнітивна зрілість вказує на сформовану здатність до постановки професійних задач і віднаходження способів її вирішення. Психологічна зрілість характеризується здатністю до виявлення і вирішення проблем соціально-психологічного характеру в інтересах об'єкта допомоги [7].

Отже, розглянуті підходи, що існують у науковій психологічній літературі щодо понять «компетентність», «соціально-психологічна компетентність» засвідчують їх складність та багатогранність, що виявляється у різному тлумаченні їх сутності, структури, характеристик та механізмів, що їх забезпечують. Теоретичний аналіз переконливо засвідчує значущість соціально-психологічної компетентності для професійної педагогічної діяльності загалом.

Проведення емпіричного дослідження дасть змогу конкретизувати уявлення про соціально-психологічну компетентність майбутніх педагогів.

Список використаної літератури

1. Абрамова Г. С. Практическая психология / Г. С. Абрамова. — Екатеринбург: Деловая книга, 1998. — 368 с.
2. Айдарова Л. И. Формирование некоторых понятий грамматики по третьему типу обучения в слове / под ред. П. Я. Гальперина, Н.Ф.Талызиной. — М.: Изд-во «ВЛАДОС-ПРЕСС», 1998. — С. 42 — 80.
3. Анциферова Л. И. Психологические закономерности взрослого человека и проблема непрерывного образования // Л. И. Анциферова // Психол. журнал. — 1980. — №2. — С. 12 — 25.
4. Кудрявцев Т. В. Психология профессионального обучения и воспитания / Т. В. Кудрявцев — М.: Мир, 1986. — С. 56 — 59.
5. Савчин М. В. Педагогічна психологія: навч. посібник. К. : Академвидав, 2007. 424 с.
6. Савчин М.В., Василенко Л.П. Психологічні засади організації особистісно-професійного зростання майбутнього педагога: навч. посібник. Дрогобич: РВВДДПУ ім. І Франка, 2012. 24с.
7. Чуйко О. В. Особистісне становлення суб'єктів професійної діяльності у соціономічних професіях: Монографія / О. В. Чуйко — К.: АДЕФ -Україна, 2013. — 280 с.

*Галина Радчук, Юлія Лещук
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Значні суспільно-політичні перетворення, що відбуваються в нашій країні, сприяють посиленню уваги до проблеми лідерства. Оскільки сьогодні освітня система зазнає особливих змін, вона повинна першою адаптуватися до нових умов життя в суспільстві та підготувати нове покоління до успішної самореалізації. У цьому контексті особливе значення надається вчителям, які мають стати рушійною силою її оновлення та розвитку. Тому важлива роль відводиться підвищенню ролі вчителів у формуванні громадянського суспільства, підготовці таких педагогів, які здатні приймати управлінські рішення в усіх галузях діяльності. Лідерський компонент підготовки сучасного вчителя як основа і рушійна сила його професійного та особистісного розвитку посідає провідне місце в системі педагогічної освіти.